

مقایسه کیفی و تطبیقی نظام‌های انتخاباتی ایران و غرب (آمریکا و انگلیس)

مولفان

ارشاد شکری و ابوالفضل میرزاپور ارمکی

انتشارات اسرار علم

۱۳۹۲

سرشناسه	: شنکری، ارشاد، ۱۳۵۷ -
عنوان و نام پدیدآور	: مقایسه کیفی و تطبیقی نظام‌های انتخاباتی ایران و غرب (آمریکا و انگلیس) / مولفان ارشاد شنکری، ابوالفضل میرزاپور ارمکی.
مشخصات نشر	: تهران: اسرار علم، ۱۳۹۲.
مشخصات ظاهری	: ۶۴ص.
شابک	: ۲۷۰۰۰ ریال: 978-600-93373-9-2
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
موضوع	: حکومت تطبیقی
موضوع	: انتخابات -- ایران
موضوع	: انتخابات -- ایالات متحده
موضوع	: انتخابات -- انگلستان
شناسه افزوده	: میرزاپور ارمکی، ابوالفضل، ۱۳۶۴ -
رده بندی کنگره	: JF۵۶ ن ۱۳۹۲ ش ۸ ف ۲
رده بندی دیویی	: ۳۲۰/۳
شماره کتابشناسی ملی	: ۲۵۳۰/۶

مقایسه کیفی و تطبیقی نظام‌های انتخاباتی ایران و غرب (آمریکا و انگلیس)

گردآوری : ارشاد شنکری - ابوالفضل میرزاپور ارمکی
صفحه‌آرایی : مؤسسه فرهنگی هنری طنین‌واژه هنر
نوبت چاپ : اول - ۱۳۹۲
تیراژ : ۱۰۰۰ نسخه
ناشر : انتشارات اسرار علم
چاپ : صادق
شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۹۳۳۷۳-۹-۲
قیمت : ۲۷۰۰ تومان

تهران، میدان فاطمی، خیابان شهید گمنام، کوچه ۲/۱، پلاک ۹۲
۸۸۹۶۰۳۴۹ - ۸۸۹۷۳۵۳۱

فهرست مندرجات

۷	 مقدمه
۸	 چستی و ماهیت نظام‌های انتخاباتی
۹	 ویژگی‌ها، شاخص‌ها و کارکردهای نظام انتخاباتی
۱۲	 تبیین اشکال و انواع نظام‌های انتخاباتی
۱۳	 نظام‌های اکثریتی
۱۳	 نظام اکثریتی ساده (FPTP)
۱۴	 نظام رای دسته جمعی (BV)
۱۵	 نظام رای دسته جمعی حزبی (PBV)
۱۶	 نظام رای بدیل (AV)
۱۷	 نظام دو مرحله‌ای (TRS)
۱۸	 نظام‌های تناسبی
۱۹	 نظام‌های تناسبی لیستی (LP)
۲۰	 نظام تک رای قابل انتقال (STV)
۲۲	 بررسی تطبیقی نظام اکثریتی و نظام تناسبی:
۲۲	 نظام‌های مختلط
۲۳	 نظام تناسبی مبتنی بر اعضای مختلط (MMP)
۲۳	 نظام موازی
۲۴	 سایر نظام‌های انتخاباتی
۲۴	 نظام انتخاباتی تک رای غیر قابل انتقال (SNV)
۲۵	 نظام رای محدود (LV)

۲۵	نظام مبتنی بر شمارش بوردا (BC)
۲۶	بررسی تطبیقی پنج نظام انتخاباتی اصلی
۲۸	نظام انتخاباتی و نهاد حکومتی
۲۹	نظام‌های انتخاباتی و انتخاب رئیس جمهور
۳۰	انتخابات ریاست جمهوری در آمریکا
۳۰	نظام‌های دو مرحله‌ای
۳۱	انتخابات ریاست جمهوری در جمهوری اسلامی ایران
۳۱	نظام رای دهی ترجیحی
۳۲	بررسی تطبیقی انتخابات محالی
۳۳	بررسی تطبیقی و تفصیلی نظام‌های انتخاباتی کشورهای مورد مطالعه
۳۳	مراجع قانونی مرتبط با انتخابات
۳۳	الف) جمهوری اسلامی ایران
۳۴	شورای نگهبان
۳۴	وزارت کشور
۳۵	هیات‌های نظارت
۳۵	هیات‌های اجرایی
۳۶	ب) ایالت متحده آمریکا
۳۶	کالج انتخاباتی
۳۹	ج) انگلیس
۳۹	کمیسیون انتخاباتی
۴۰	ثبت نام احزاب سیاسی
۴۱	برگزاری انتخابات و همه‌پرسی
۴۲	شرایط کاندیداتوری
۴۲	الف) جمهوری اسلامی ایران
۴۵	ب) ایالات متحده آمریکا

۴۷	 (ج) انگلستان
۴۹	 مراحل و زمانبندی اجرای انتخابات
۴۹	 الف) جمهوری اسلامی
۵۰	 ب) انگلستان
۵۱	 شرایط رای دهندگان
۵۱	 الف) جمهوری اسلامی ایران
۵۲	 ب) ایالات متحده آمریکا
۵۳	 ج) انگلستان
۵۵	 تبلیغات انتخاباتی
۵۵	 الف) جمهوری اسلامی ایران
۵۶	 قرائت و شمارش آراء
۵۶	 الف) جمهوری اسلامی ایران
۵۸	 تخلفات و دعاوی انتخاباتی
۵۸	 الف) جمهوری اسلامی ایران
۵۹	 ب) ایالات متحده آمریکا
۵۹	 ج) انگلستان
۶۰	 نظارت بر انتخابات
۶۰	 الف) جمهوری اسلامی ایران
۶۱	 ب) ایالت متحده آمریکا
۶۱	 ج) انگلستان
۶۳	 منابع:

مقدمه

انتخابات و برگزیده شدن مقامات عمومی، دولتمردان، نمایندگان مجلس و اعضای شوراهای محلی توسط مردم از لوازم ضروری مردم‌سالاری دینی است. جمهوری اسلامی و حاکمیت مردم‌سالاری دینی، به عنوان ساختار سیاسی متکی بر ولایت فقیه و مشارکت مردمی، بر تعیین سرنوشت سیاسی به وسیله مردم تأکید ویژه و خاصی دارد و این مهم حاصل نمی‌گردد مگر با توجه و تأکید بر نظام‌های انتخاباتی و برگزاری انتخابات در چارچوب قوانین کشور. توجه به این مطلب حائز اهمیت است که شیوه‌ی انتخاب زمامداران بوسیله‌ی مردم در همه جا یکسان نیست. در پاره‌ای از کشورها کافی است نامزد انتخابات، بیشترین رای را به دست آورد تا برنده‌ی انتخابات گردد (نظام انتخابات اکثریتی). در همین روش ممکن است انتخابات تک نام یا چندنام و یا یک مرحله‌ای و دو مرحله‌ای باشد. در حالی که در دیگر کشورها، سامانه‌ی انتخاباتی به گونه‌ای است که هدف از پایه‌ریزی آن، دادن کرسی یا کرسی‌هایی از مجلس یا شورای محلی به هر حزب و گروه سیاسی حاضر در انتخابات است، به تناسب آرای که به دست آورده است (نظام انتخابات تناسبی) که در ذیل به تبیین این موارد می‌پردازیم.

چیستی و ماهیت نظام‌های انتخاباتی

نظام انتخاباتی قواعد و سیستمی است که شرایط، حقوق و وظایف انتخاب‌کنندگان و انتخاب‌شوندگان و چگونگی تشکیل سازمان‌های رای‌گیری، و نحوه‌اخذ، شمارش و اعلام آراء و رسیدگی به تخلفات انتخاباتی را مشخص می‌کند قواعدی که بتواند آرای مردم را تبدیل به کرسی نماید. (ایوبی، ۱۳۷۹)

در ساده‌ترین سطح، نظام‌های انتخاباتی، آرای را که در یک انتخابات عمومی به صندوق انداخته شده است به کرسی‌هایی تبدیل می‌کند که احزاب و کاندیداها آنها را اشغال می‌کنند.

مهمترین اجزا و متغیرها در یک نظام انتخاباتی عبارتند از:

- فرمول انتخاباتی مورد استفاده

- ساختار برگه رای دهی

- وسعت حوزه انتخاباتی

- ابعاد و جنبه‌های اداری و اجرایی انتخابات

فرمول انتخاباتی مورد استفاده در کشورهای مختلف به معنی نوع نظام انتخاباتی است که در آن کشورها در انتخابات مورد بهره‌برداری قرار می‌گیرد. به طور کلی نظام‌های انتخاباتی، یا اکثریتی است یا تناسبی و یا مختلط است و اینکه از چه فرمول ریاضی برای محاسبه توزیع کرسی‌ها مورد استفاده قرار می‌گیرد.

ساختار برگه رای‌دهی یعنی اینکه آیا رای دهندگان به یک نامزد رأی می‌دهند یا یک حزب و آیا رای دهندگان یک انتخاب واحد می‌کنند یا مجموعه‌ای از اولویت‌ها را تعیین می‌کنند.

وسعت حوزه انتخاباتی به این مفهوم است که از حوزه انتخابی چند نفر از کاندیداها انتخاب می‌گردند.

ابعاد و جنبه‌های اجرایی نظیر نحوه توزیع حوزه‌های اخذ رای، ثبت نام کاندیداها، ثبت نام رای دهندگان، مجریان انتخابات و... است که در این مطالعه مورد بررسی قرار نمی‌گیرد. (باقری، ۱۳۸۳)

ویژگی‌ها، شاخص‌ها و کارکردهای نظام انتخاباتی

نظام‌های انتخاباتی را می‌توان به عنوان مجموعه‌ای ساختارمند از فرایندها و قوانین مؤثر در برگزایی انتخابات در نظام‌های سیاسی تعریف نمود. با تکیه بر این دیدگاه نظام‌های انتخاباتی شاخص‌ها و کارویژه‌های خاصی را در صحنه سیاسی ایفا می‌نمایند؛ که در ادامه به اختصار تبیین می‌گردند.

الف- نهادهای سیاسی، قواعد بازی که دموکراسی در درون آنها پیاده می‌شود را شکل می‌دهند. به طور کلی نوع نظام انتخاباتی که در یک ساختار سیاسی تعریف می‌شود حاکمیت یک حزب و جریان سیاسی را در کشورها تعیین می‌کند. از این رو تغییر آنها به سختی روی می‌دهد و تغییر در آن اغلب به یک قانون جدید نیاز دارد.

ب- نظام‌های انتخاباتی مختلف در خصوص مسائل و زمینه‌های مختلف مربوط به انتخابات تصمیم‌های مختلفی اتخاذ می‌کنند. به عنوان مثال در شرایطی که تمامی رای‌دهندگان رأی مشابهی به صندوق بیندازند و یا هر حزبی هم دقیقاً تعداد مشابهی رای بیاورد، در یک نظام انتخاباتی ممکن است حکومت ائتلافی تعیین شود در حالی که در نظام انتخاباتی دیگر ممکن است به یک حزب واحد اجازه داده شود که به تنهایی زمام امور را به دست گیرد.

ج- برخی از نظام‌های انتخاباتی شکل‌گیری احزاب سیاسی را تشویق و یا حتی اجبار، می‌کنند. برخی دیگر در مقابل، فقط کاندیداهای منفرد و مستقل را به رسمیت می‌شناسند.

د- نظام‌های انتخاباتی همچنین می‌توانند بر شیوه رقابت‌های حزبی و شیوه رفتار منتخبان سیاسی تاثیر بگذارند و از این رو در تعیین فضای کلان‌تر سیاسی ایفای نقش کنند. نظام‌های انتخاباتی می‌توانند مشوق یا مانع شکل‌گیری ائتلاف‌های بین حزبی شوند.

ه- نظام‌های انتخاباتی متعدد می‌توانند تنش‌ها و منازعات موجود در جامعه را تشدید یا تعدیل کنند. به طور مثال چنانچه نظام انتخاباتی حاکم در یک کشور منصفانه دانسته نشود و چارچوب سیاسی این احساس را در اپوزیسیون ایجاد نکند که شانسی برای پیروز شدن در دور بعدی دارد، فعالیت‌ها و اقدامات خارج از نظام و تاکتیک‌های تنش‌زا و خشونت‌آمیز را بر می‌گزینند.

و- نظام‌های انتخاباتی هم تأثیراتی «مکانیکی» و هم تأثیرات «روانی» دارند. بارزترین شکل تاثیر مکانیکی، تمایل و گرایش نظام‌های انتخاباتی مختلف به ایجاد انواع مختلف نظام‌های حزبی است.

نظام‌های اکثریتی اغلب تأثیری محدود کننده بر تعداد احزاب دارند. نظام‌های تناسبی به سوی «آسان‌گیری» تمایل دارند که این امر به تنوع حزبی منجر می‌شود.

از سوی دیگر نوع نظام‌های انتخاباتی تأثیرات روانی بر مردم دارند که تأثیرات مکانیکی را تشدید کرده و انتخاب شرکت‌کنندگان را تحت تاثیر قرار می‌دهند.

ز- نظام‌های انتخاباتی در ساختار و چارچوب‌های سیاسی حاکم در کشورهای مختلف کارکردهای مختلفی خواهند داشت. در نتیجه لازم است نظام‌های انتخاباتی به عنوان یک بخش از بخش‌های متعدد و به هم وابسته نظام‌های حکومتی در نظر گرفته شود. یکی از این موارد درجه تمرکزگرایی است اینکه آیا کشور مورد نظر فدرال است یا متمرکز و اگر فدرال است، آیا واحدهای تشکیل‌دهنده آن به لحاظ قدرت متقارن هستند یا نامتقارن؟ مسئله دیگر مسئله گزینش بین نظام‌های پارلمانی و ریاستی است. بدون شک نوع نظام‌های حاکم بر کشورها، نظام‌های انتخاباتی را تحت تأثیر خود قرار می‌دهد. در اکثر کشورهایی که نظام حکومتی آنها فدرال است و دو مجلس دارند، اعضای این دو مجلس به شیوه‌های متفاوت انتخاب می‌شوند.

و- استفاده از نظام‌های اکثریتی برای انتخاب رئیس جمهور و برگزاری انتخابات ریاست جمهوری و مجلس قانونگذاری به طور همزمان، امری سودمند برای تمرکز نظام حزبی برای کسب قدرت تلقی می‌شود.

ز- ترکیب شدن قدرت زیادی که در اختیار یک رئیس جمهور - که مستقیماً (توسط مردم) انتخاب و رئیس دستگاه اجرایی محسوب می‌شود- قرار دارد با یک روش اکثریتی، در یک کشور دارای تنوع و به لحاظ قومی چند پاره، که در آن هیچ گروهی به تنهایی از اکثریت مطلق برخوردار نیست، ممکن است خطرات جدی در پی داشته باشد. بررسی‌ها و مقایسه‌ها مشخص می‌کند نظام انتخاباتی اکثریتی هنگامی که در نظام سیاسی فدرال محقق می‌شود ساختار نظام سیاسی را کارآمدتر می‌کند.

ح- مشارکت انتخاباتی زمانی افزایش خواهد یافت که این احتمال وجود

داشته باشد که نتیجه انتخابات، چه در سطح ملی و چه در سطح حوزه انتخابیه رای‌دهندگان، بتواند تاثیر مهمی بر سمت و سوی آینده حکومت بگذارد.

ط- در خصوص نوع مواجهه حاکمیت دولتی و مجلس قانونگذاری در نظام‌های انتخاباتی مختلف باید به ترکیب اکثریت مجلس توجه کرد. به عنوان یک قاعده کلی، احتمال اینکه نظام‌های انتخاباتی اکثریتی مجالسی ایجاد کنند که در آنها حزب واحدی که حکومت را در دست دارد بتواند اپوزیسیون را شکست دهد بیشتر است، در حالی که نظام انتخاباتی تناسبی به احتمال زیاد به شکل‌گیری حکومت‌های ائتلافی منجر خواهند شد.

ی- نظام‌های اکثریتی به طور سنتی به عنوان نظام‌هایی تلقی می‌شوند که توانایی رای‌دهندگان را برای بیرون انداختن نمایندگان بی‌کفایت از قدرت به حداکثر می‌رساند. از سوی دیگر، نظام‌ها انتخاباتی مبتنی بر لیست باز و آزاد و همچنین نظام انتخاباتی تک رای قابل انتقال (STV)، با این هدف طراحی شده‌اند که به رای‌دهندگان امکان انتخاب کاندیدها را در چارچوب نظام تناسبی بدهند.

تبیین اشکال و انواع نظام‌های انتخاباتی

نظام‌های انتخاباتی بی‌شماری وجود دارد، اما به طور کلی این نظام‌ها را می‌توان به ۱۲ نظام اصلی تقسیم کرد و بخش عمده این ۱۲ نظام هم در سه شاخه کلی جای می‌گیرند. با در نظر گرفتن ویژگی و اصل «تناسبی بودن» و همچنین برخی شاخص‌ها همچون تعداد نماینده‌هایی که از هر حوزه انتخاب می‌شوند و تعداد رای‌هایی که رای‌دهندگان به صندوق می‌اندازند ۱۲ دسته ذکر شده طبق الگوی زیر دسته‌بندی می‌شود: